

**AKADEMIJA PRIMIJENJENIH UMJETNOSTI
SVEUČILIŠTA U RIJECI**

**NASTAVNI MATERIJAL ZA PREDMETE:
SCENOGRAFIJA – IZBORNI
(A,B,C,D)**

**DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
PRIMIJEJENA UMJETNOST**

**AUTORICA:
mr. art. LARA BADURINA, izv. prof.
RIJEKA, 2018.**

„Ovaj nastavni tekst je pozitivno ocijenjen (KLASA: 034-04/18-01/46; UR.BROJ:2170-24-01-18-01) od strane Povjerenstva za vrednovanje i ocjenjivanje nastavnog teksta u sastavu red.prof. art. Đorđe Jandrić, doc.dr.sc. Sanja Bojanić i doc.art. Valentina Lončarić, i kao takav postaje nastavni materijal te se objavljuje na mrežnim stranicama Akademije za potrebe nastave.“

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
1.1. Ciljevi nastavnog materijala	1
1.2. Obrazloženje podijeljenih cjelina nastavnog materijala	2
2. DETALJNI IZVEDBENI PLAN	3
3. SADRŽAJ PREDMETA	6
3.1. Predavanja	6
3.2. Vježbe	7
4. PROSTORI, MJESTA I LOKACIJE	9
5. SCENOGRAFSKI PROSTORI	10
5.1. Psihološka podjela prostora	10
5.1.1. Javni prostori	10
5.1.2. Nemjesta	11
5.1.3. Intimni prostori	12
5.2. Krajoblik	12
5.2.1. Ambijent	13
5.3. Grad / Urbani prostori	14
5.3.1. Specifični prostori i lokacije	15
5.4. Slika-kadar-prostor	18
6. MIZANSCEN	19
7. SVJETLO	20
8. POPIS PRIMJERA IZ ARHIVE RADOVA	22
8.1. Autorski radovi	22
8.2. Mentorski radovi	22
8.2.1. Radionice i terenska nastava	22
8.2.2. Javne produkcije diplomskih radova	23
9. ZAKLJUČAK	24
10. LITERATURA	25

1. UVOD

1.1. Ciljevi nastavnog materijala

Ovaj nastavni materijal nastao je iz potrebe spajanja vizualnog i izvedbenog područja u doprinosu jačanju scenografske struke. Razumijevanje što sve scenografija jest ili može biti temeljno je polazište za razumijevanje procesa izrade i izvedbe scenografije kao autorskog i autonomnog umjetničkog djela.

Svoje sam dosadašnje iskustvo u samostalnom umjetničkom radu te radu u nastavi iz kolegija scenografije, od samog njegovog pokretanja 2008. do danas, objedinila u jednu cjelinu s naglaskom na stručnost u primjeni stečenih znanja i vještina u području likovnih i izvedbenih umjetnosti preddiplomskog nivoa. Cilj nastavnog materijala je dijeljenje stečenog iskustvenog znanja koje je nastalo u odnosu i radu sa studentima. Primjere koje navodim uz teme nastavnih cjelina i kojima se služim u nastavi nastali su na osnovi mentorskog i zajedničkog rada sa studentima te na osnovi njihovih scenskih oblikovanja – radova nastalih na temelju predavanja i ostvarenih vježbi unutar terenskog rada i organiziranih radionica. Primjeri su najčešće u digitalnom formatu. Navedene teme, koje otvaraju svaku tekstualnu cjelinu, kasnije su nabrojane, u zasebnoj cjelini, gdje sveukupno tvore jedinstvenu video arhivu kolegija Scenografije. Ova arhiva godinama se nadopunjuje kao nastavno gradivo za novoupisane studente.

Prikazom izabranih primjera studentskih radova ukazuje se na standard koji se očekuje od upisanih studenata izbornog kolegija iz scenografije u nastavi. Ujedno, stari izabrani studentski radovi najbolji su primjer za nove studentske radove jer nude različite metode i primjene vizualnih praksi koje kao budući autori i scenografi mogu primijeniti u svom završnom ili diplomskom radu.

Scenografija kao izborni kolegij postoji već deset godina na preddiplomskoj razini od 2008. a od 2012./2013. do 2017./2018. područje scenografije obrađivalo se u sklopu diplomskog studija Medijske umjetnosti i prakse, u obveznom kolegiju Scenografski prostori te pripadajućim izbornim kolegijima. U ovih deset godina, u suradnji sa stručnim institucijama, lokalnim televizijama, produkcijskim kućama i umjetničkim organizacijama, ostvareno je više od 40 organiziranih i mentoriranih javnih izvannastavnih aktivnosti studenata, od kojih izdvajam:

- sedam javnih produkcija izvedenih u okviru diplomskih radova
- tri međunarodne radionice (organizirane i osmišljene, potom vođene i mentorirane)
- petnaest autorskih rješenja za scenografije javnih produkcija ostvarenih u suradnji sa stručnom udrugom kazališnih radionica Malik i radionica Kazališta KAMOV (HNK. I.pl. Zajc)
- terensku nastavu u televizijskom studiju Kanal Ri (dvomjesečno predstavljanje studentskih scenografskih rješenja i realizacija u tv-studiju).

Tijekom ovih deset godina kroz nastavu, vježbe i organizirane izvannastavne aktivnosti pod mentorstvom prošlo je više od šezdeset studenata. Profilirani nastavni programi izbornog kolegija Scenografija iznjedrili su petero studenata, karijere kojih su isključivo profilirane i afirmirane u scenografskoj struci za kazalište, film i televiziju, kod nas i u inozemstvu, bez odgovarajuće nomenklature.

Konačno, ovaj Nastavni materijal, Scenografija A,B, C i D, nastao je najviše s ciljem pokretanja diplomskog studija Scenografija, čime bi se dao važan doprinos razvoju ove deficitarne struke unutar primijenjenog područja u umjetnosti.

Zbog svoje široke primjenjivosti, Scenografija odgovara na potrebe kreativnih industrija, a time i na potrebe tržišta. Nadalje, zbog dugogodišnjeg interesa studenata na Akademiji primijenjenih umjetnosti nužno je otvaranje novih studijskih programa iz područja scenografije, i na preddiplomskoj i na diplomskoj razini.

1.2. Obrazloženje podijeljenih cjelina nastavnog materijala

Radi lakše primjene i boljeg pregleda nastavni materijal podijeljen je u cjeline:

- po godinama (I. i II. diplomatska godina), u skladu s općim ciljevima predmeta i ishodima učenja
- po semestrima, u skladu s temama i sadržajima

Ovisno o prilikama, projektima i uvjetima suradnje s kazalištima i strukovnim udrugama u Rijeci, zasebne cjeline i teme uključuju se u obliku predavanja vezanih uz studentske vježbe, kao podrška na samostalnim istraživačko-umjetničkim projektima i/ili timskom praktičnom radu te u praksi unutar kazališnih radionica, televizijskih studija i na pozornici.

Zasebne cjeline i teme koje se međusobno nadopunjuju i time tvore sadržaje predmeta ogledno su podijeljene prema semestrima, što znači da se može slobodno baratati temama nastavnog materijala, prema potrebama i iskazanom interesu studenata upisanih na kolegij Scenografije.

2. DETALJNI IZVEDBENI PLAN

I. godina diplomskog studija / Scenografija A i B – izborni

ECTS bodovi: 7 / P2+V2+S0 – Scenografija A – izborni

7 / P2+V2+S0 – Scenografija B – izborni

Opći ciljevi predmeta:

Cilj kolegija je uključivanje studenata u kreativni proces oblikovanja scenskog prostora i njihovo upućivanje u mehanizme prijenosa predložaka, dramske literature, autorskog ili drugih autorskih koncepata u scenski prostor te uključivanje studenata u ostvarivanje odgovarajućeg vizualnog identiteta predstave/događaja kroz osvještavanje svakog segmenta scenografskog procesa, od idejne preko tehničke skice, sve do realizacije.

Očekivani ishodi učenja:

Samostalno djelovanje studenata i usvajanje optimalne razine znanja i vještina u praksi.

Opći ishodi učenja prema kojima će studenti:

- primijeniti usvojeno znanje u samostalnoj realizaciji scenskog prostora s određenom svrhom i namjenom
- samostalno i organizirano kreirati scenski prostor za različite zadatke

Specifični ishodi učenja prema kojima će studenti:

- stečena znanja kompetentno prenositi u praksu putem likovnog, pisanog i usmenog kritičkog izražavanja.

Način izvođenja nastave i usvajanje znanja:

- predavanja, radionice, vježbe, samostalni zadaci, konzultacije, terenska nastava

Obaveze studenata:

- aktivno prisustvovanje predavanjima i vježbama;
- aktivno sudjelovanje na predavanjima i radionicama;
- samostalno služenje stručnom literaturom, i onom koja je propisana, i onom koju će studenti sami istražiti;
- kontinuirano praćenje predstava, filmova, manifestacija i ostalih događanja;
- aktivno i kontinuirano sudjelovanje u mentorskom radu s profesorom i pozvanim stručnjacima u vježbama koje su zbog specifičnosti materije vezane za konkretne prostore izvan matične institucije.

II. godina diplomskog studija / Scenografija C i D – izborni

ECTS bodovi: 9 / P0+V/MN6+S0 – Scenografija C – izborni

9/ P0+V/MN6+S0 – Scenografija D – izborni

Opći ciljevi predmeta:

Glavni cilj je osposobiti studente za korištenje tradicionalnih tehnika i digitalnih tehnologija u osmišljavanju, oblikovanju i razvoju scenskih prostora u područjima kazališta, filma i televizije, kao i osposobiti studente za različita događanja (odnosi s javnošću, marketing, kulturne, modne i sportske manifestacije itd.) te općenito za postavljanje scenskih instalacija ili setova.

Dodatni ciljevi:

- upoznati studente s novim tehnologijama za multimedijски pristup dizajniranju scenskih prostora,

- kao i s radom u skladu s povijesnom, kulturnom i umjetničkom tradicijom scenografije;
- naučiti studente kako identificirati i riješiti kompleksne probleme vezane za kreativno vizualno oblikovanje prostora te formulirati rješenja koja imaju specifičan koncept, funkciju i estetiku, a u skladu su s primjenjivim (industrijskim) standardima;
 - podučiti studente komunikacijskim vještinama (usmenim i pisanim) za razvoj efikasne komunikacije specifične za područje u rad s timom autora, umjetnika i tehničara.

Očekivani ishodi učenja:

Stjecanje primijenjenog znanja u samostalnom radu unutar autorskih timova u kazalištu, filmskim i televizijskim produkcijama te na samostalno osmišljenim projektima.

Opći ishodi učenja prema kojima će studenti:

- razvijenom formalnom i neformalnom međukulturnom komunikacijom biti sposobni dobiti projekte na javnim natječajima, voditi ih i koncipirati te ih realizirati u potpunosti;
- savjesno radeći na kvaliteti vlastitog rada postaviti kompetentne standarde timskog i zajedničkog djelovanja autorskog tima.

Specifični ishodi učenja prema kojima će studenti:

- usmjeriti se na praktične i tehničke zahtjeve projekta (od početnih skica do odabira i obrade materijala);
- organizirati samostalnu produkciju za tim autora s definiranim ulogama;
- učinkovito funkcionirati kao samostalni koordinatori i autori projekta, u kolaborativnom okruženju među mentorima, stručnjacima i kolegama.

Po završetku dvogodišnje nastave steći će specijalizirana znanja:

- teorijsko znanje i praktične vještine u oblikovanju scenskih prostora za različite namjene (kazalište, film, TV i reklamne produkcije)
- primjena likovnog teorijskog znanja u korelaciji s režijskim predlošcima kroz scenografsku tehnologiju za područje kazališta i/ili filma
- poznavanje provedbe cjelovitog scenografskog procesa
- stručna znanja iz područja oblikovanja scenske rasvjete, scenskih elemenata i rekvizite

Način izvođenja nastave i usvajanje znanja:

- predavanja, radionice, vježbe, samostalni zadaci, konzultacije, terenska nastava

Obaveze studenata:

- aktivno prisustvovanje na predavanjima, vježbama i radionicama;
- aktivno i kontinuirano sudjelovanje u mentorskom radu s profesorom i pozvanim stručnjacima u vježbama koje su zbog specifičnosti materije vezane za konkretne prostore izvan matične institucije;
- samostalni rad ili asistentura na projektima, u dogovoru s kazališnim institucijama i filmskim ili televizijskim produkcijama unutar regije;
- kontinuirano praćenje predstava, filmova, manifestacija i ostalih događanja.

Korespondentnost i korelativnost programa izbornog kolegija Scenografije A,B,C i D:

Predmet je u izravnoj korelaciji s diplomskim studijskim programom Gluma i mediji, a izvannastavne aktivnosti uključuju i zajednički rad na javnim produkcijama, u suradnji sa sljedećim institucijama: HNK Ivan pl. Zajc, HKD na Sušaku, Gradsko kazalište lutaka u Rijeci, TV Kanal Ri i ostale lokalne televizije, strukovne udruge i druga stručna udruženja.

Ocjenjivanje i vrednovanje rada studenata tijekom nastave i na završnom ispitu izbornog kolegija Scenografije A,B,C i D:

Studente se neće ocjenjivati na temelju usporedbe grupnih rezultata, nego na temelju pokazanog osobnog rasta i razvoja.

Ocjenjivanje će se temeljiti na:

- a) redovnom sadržaju kolegija u skladu s planom i programom:
 - aktivnost i sudjelovanje na nastavi, terenskom radu i organiziranim radionicama;
 - samostalni eksperimentalni rad i istraživanje u praksi.
- b) kontinuiranoj provjeri znanja:
 - finalna dokumentacija i usmena prezentacija projekta;
 - usmeni ispit.

Schema ocjenjivanja:

50 % redovni sadržaj kolegija

20 % finalna dokumentacija

30 % finalna prezentacija na usmenom ispitu

3. SADRŽAJ PREDMETA

3.1. Predavanja

I. diplomska godina – kolegij Scenografija A, B – izborni

Tvoreći kompaktnu edukacijsku cjelinu u spajanju teorije i prakse iz kazališne umjetnosti, izborni kolegij Scenografija A i B usko se vežu uz izvođenje vježbi i praksu ostvarenu suradnjom s drugim stručnim institucijama. Studenti se ovdje uključuju u kreativni proces oblikovanja scenskog prostora i upućuju u mehanizme prijenosa predloška, dramske literature, autorskog ili drugih autorskih koncepata u scenski prostor različitih namjena za predstave, televiziju ili događaj. Također, upoznaju se sa specifičnostima i zadatostima scenskog prostora za različite namjene. Studenti istražuju i analiziraju sadržaje predložaka, te kompariraju i rješavaju na konceptualnom nivou moguće kontekste oblikovanja scenskog prostora:

- najprije samostalno, a potom u grupama rješavaju i dijele iskustva idejnih skica kako prostorno čitati tekst;
- razlikuju raznovrsne dramaturgije scenskog prostora i realiziranih scenografija za dramu, balet i operu sa suvremenim izvedbenim praksama.

Čitanje scenskog prostora:

- prepoznatljivost, informacija, simbol i poruka,
- analiza dramskog prostora,
- koncept prostora od skice preko nacrtu do modela,
- postavljanje detalja i predmeta u simulirani prostor/maketu scenografije,
- tehnički nacrt scenografije za realizaciju.

Scenski prostor kao likovni naboj:

- scenografija i slikarstvo, kiparstvo
- scenografija i instalacija, ambijent
- scenografija i arhitektura

Usklađivanje i ujednačavanje svih različitih vizualnih komponenti (koncepata), koje sudjeluju u filmskom ili televizijskom medij te povezivanje sa sadržajem režijskog koncepta projekta:

- suvereno selekcioniranje, upotreba, razvijanje postojećih te kreativno istraživanje novih likovno-vizualnih rješenja na području filma, televizije, videa, računalne animacije i slično, koji se oblikuju kao rezultati timskog rada.

II. diplomska godina – kolegij Scenografija C, D – izborni

Nastavljajući se na kompaktnu edukacijsku cjelinu i stečene kompetencije, izborni kolegiji Scenografija C i D usko se vežu uz izvođenje vježbi i praksu ostvarenu suradnjom sa drugim stručnim institucijama gdje studenti ostvaruju kreativni proces oblikovanja scenskog prostora.

Realizacija samostalnog scenografskog projekta:

- analiza i planiranje procesa,
- osvještavanje umjetničkog potencijala u procesu nastajanja projekta,
- razvijanje sposobnosti planiranja etapne elaboracije svih razina predloška.

Priprema tehničke dokumentacije:

- ideja-skica-nacrt-realizacija,
- tehničke skice za svjetlo,

- arhiviranje nacrtno i fotografsko.

Istraživanje odnosa:

- prostor-glumac
- prostor-predmet
- prostor-zvuk
- prostor-događaj

Scenski prostor/prostor igre kao atmosferski naboj:

- dramaturgijom prostora ostvariti oblikovanje prostora i vremena (dramaturgije) predložka.

Svjetlo kao materijal gradnje prostora:

- svjetlo, njegova značenja umjetničkoj komunikaciji, upoznavanje s izrazima koji su realizirani u novijoj tradiciji;
- upoznavanje s mogućnostima stvaranja svjetlom te razvijanje različitog pristupa u stvaranju kod svakog od upisanih studenata;
- upoznavanje rasvjetne tehnike i njihovih razlika u primjeni kazališna/filmska/televizijska;
- projektiranje rasvjete za različite namjene.

Projekcija - medij oblikovanja scenskog prostora:

- projekcija-prostor, projekcija-tijelo, projekcija-mimezis, projekcija-stvarnost

3.2. Vježbe

I. diplomska godina – kolegij Scenografija A, B – izborni

II. diplomska godina – kolegij Scenografija C, D – izborni

Studenti će dobiti detaljan uvid u scenografske procese upoznavajući se sa svim tehničkim i izvedbenim zadatostima medija. Kako bi se prikazala scenografska praksa u što opširnijem i točnijem obliku, studenti će se upoznati s razlikama i specifičnostima scenografskih prostora:

- kazališnih:
 - kako se inicijalna ideja/koncept pretvara u kazališni čin
- televizijskih i video-filmskih:
 - postav mizanscena u kadar

Terenski oblik nastave sastavni je dio nastave gdje će se znanje steći empirijski kroz niz tehničkih i praktičnih vježbi:

- u kazališnim radionicama
 - slikarskim i kiparskim tehnologijama u oblikovanju scenskih elemenata i rekvizite
- TV studijima
 - svjetlom i video projekcijama

Praćenje scenografskih procesa:

- praćenje kroz osobni dnevnik s ciljem osmišljavanja osobnog kazališno/filmskog leksikona unutar kojeg će studenti bilježiti primjenu kazališne i filmske tehnike i pripadajuće joj terminologije
- praćenje tehničkih proba (scenografija/svjetlo)
- izrada tehničkih nacрта i konačne tehničke dokumentacije

Praćenjem svih etapa scenografskih procesa ostvaruje se tzv. scenografska prezentacijska mapa koja će studentima nakon završene I. dipl. godine služiti pri izradi diplomskog projekta.

Daljnjom izradom cjelovite scenografske prezentacijske mape pokazuju se načini i uspjeh u savladavanju stručnih vještina kojima se studenti pripremaju za njihovo daljnje profesionalno djelovanje.

Ponašanje i obaveze u kazališnim radionicama, kazališnoj pozornici i televizijskim studijima za upisane studente izbornih kolegija Scenografija A, B, C i D:

Suradnje koje se ostvaruju putem ugovora o suradnji između dviju ili više institucija, treba ispoštivati u potpunosti.

Zaključno s navedenim rokovima ugovora unutar kojih se trebaju realizirati sve etape scenografskih procesa, studenti se obavezuju prema dogovorenim i utvrđenim rokovima te prema zacrtanim planovima:

- dostaviti mentoru i autorskom timu na pregled idejne skice u dogovorenom roku;
- uz pomoć ugovorom utvrđenog dodatnog i stručnog osoblja u kazališnim radionicama realizirati radove na vrijeme;
- poštivati radno vrijeme, načine poslovanja stručnog osoblja u kazališnim radionicama;
- obavezno prisustvovati svim tehničkim probama scenografskim i svjetlosnim;
- poštivati uvjete rada na kazališnim pozornicama i u televizijskim studijima.

4. PROSTORI, MJESTA I LOKACIJE

Prostor (u filozofskom pogledu) zajedno s vremenom osnovni je oblik ili kategorija postojanja materijalnoga svijeta. Karakterizira ga ukupnost odnosa u svim dimenzijama i pravcima. Pojam prostora u elementarnoj matematici obično podrazumijeva trodimenzionalni realni prostor s euklidskom geometrijom gdje različita poopćenja vode do važnih struktura kao što su: vektorski prostor, metrički prostor, topološki prostor.

Prostor je i dio Zemljine površine različitih veličina, a može služiti u označavanju ograničenog djela površine na koji se može što smjestiti (npr. stambeni prostor, skladišni prostor, obrambeni prostor) i/ili razmjestiti.

Mjesto je oznaka za:

- ograničeni dio prostora gdje se nešto događa ili odvija
(npr. mjesto radnje u filmu, opis u didaskalijama – veliko/malo mjesto)
- smještanje jedne točke/pozicije u prostoru i površini
(npr. u centru, kao i npr. bolno mjesto na tijelu/dio koji boli na tijelu)
- položaj u redosljedu
(npr. prvo mjesto)
- *opća mjesta / nemjesta*
(npr. karakteristično uniformirani prostori s komercijalnom namjenom, ali lišeni identiteta, povijesti i relacije)

Lokacija – locirati ili odrediti lokaciju, na primjer, mjesto zločina ili položaj nekog mjesta u odnosu manjeg prostora na veći prostor (npr. lokalno).

Primjer iz prakse:

...prostor i o njemu (2017.), film, Lara Badurina, Hrvatska: APURI

Kao uvod u ostale nastavne teme prikazuje se film *...prostor i o njemu*, u trajanju od 22 min, nastalog 2017. na organiziranoj radionici IZLET uz izložbu Dan Grahama u zagrebačkom Muzeju suvremene umjetnosti. Ovaj film sastavni je dio ovog nastavnog materijala.

5. SCENOGRAFSKI PROSTORI

Da bi se nešto dogodilo, treba se dogoditi negdje.

Upravo je prostor dokaz nekog događaja ili priče koja se dogodila u njemu.

Jer kada se nešto dogodilo (vrijeme), dogodilo se negdje (prostor).

Prostor je taj koji daje priči status istine i samo zbog prostora vjerujemo priči. Nevjerojatne priče postaju istinitima u realnom prostoru, kao što i izmišljen prostor (npr. scenografija koja je kreirana apstraktno) postane istinit i stvaran upravo zbog priče koja se dogodila u njemu.

Scenografski prostori su svi prostori koji uključuju subjekte i/ili objekte, a koji svojom prisutnošću (u) kazuju na događaj koji se odvija upravo sada.

Kada gledamo u prostor i slijedimo događaj, uspostavljaju se zanimljivi odnosi između prostora i događaja:

- osoba i dijela pokućstva
- drugom osobom i drugim zidom
- trećom osobom i četvrtom osobom, petom osobom i izjavom
- pogledom, pokretom, gestom i izjavom, prvim zidom i pogledom kroz prozor na vrt
- šestom osobom koja ulazi na vrata niz stepenice i pogledom skupine od pet osoba...
- detalja naspram cjeline, tišine i buke, glazbe, ritmom koraka i svjetla....
- i tako dalje...

do neizbrogivog odnosa na sceni koji postaju **mjesto prostora igre**.

Scenografija je posebno namijenjen i oblikovan prostor (kao posuda) za priču i sadržaj njene radnje.

Osnovni odnosi koji definiraju kazališno uprizorenje, ali i neki drugi događaji, temelje se na odnosu vidljivog i slušnog. Ovaj odnos karakterizira odnos suprotnih strana koje se istovremeno mogu nadopunjavati, ili mogu jedna drugoj biti suprotstavljene, ili mogu jedna drugu ilustrirati, a sve po volji režisera/autora koji režira uprizorenje.

Međutim, ako se usredotočimo samo na vidljivi dio uprizorenja i zanemarimo slušni dio, uspostavljaju se **dvije temeljne komponente uprizorenja: prostor i događaj**.

Vježba:

1. Opišite kako vidite prostor glazbe. Glazba kao jedan predložak može se birati iz različitih žanrova.

5.1. Psihološka podjela prostora

Distancama svog tijela u odnosu do predmeta i/ili drugih ljudi u istom prostoru, prostor se definira prema psihološkoj podjeli prostora:

- intimni prostor: 15 – 45 cm (produžetak tijela)
- osobni prostor: 45 – 120 cm (komunikacija sa poznatima)
- socijalni prostor: 1,2 – 3,5 m (komunikacija sa nepoznatima)
- javni prostor: više od 3,5 m (susret sa grupom ljudi)

5.1.1. Javni prostori

Ovoj temi prethode vježbe kao uvod u razumijevanje prostora koji jesu ili bi trebali biti na volju stanovnika nekog grada ili mjesta.

Vježbe:

1. Zajednički osvještavamo i opisujemo prostore definirane namjenom, radnjama ili aktivnostima te društvenim djelovanjem.
 - grad, mjesto
 - ulica, naselje
 - stambeni prostor veličina stana izražena brojem prostorija ili kvadratnim metrima; imati prostora imati dovoljno mjesta i komoditeta (u stanovanju, radu itd.), opr. nemati prostora
 - poslovni prostori
 - sportski tereni (različiti)
 - eksterijeri: željezničke, autobusne stanice i terminali, aerodrom
 - interijeri: čekaonice

Reprezentacije i reinterpretacije netipičnih prostora:

- borbeni prostor – sportski prostor u kojem se odigrava borba
- zračni prostor nad državom po kojem, bez dopuštenja, ne smiju letjeti tuđi avioni
- kazneni prostor – sportski prostor (u nogometu) omeđen crtama unutar kojega se prekršaji kažnjavaju slobodnim udarcem sa 11 metara, šesnaesterac
- startni prostor – sportska polazna točka na natjecanjima
- kozmički, svemirski, astronomski prostor; svemir, kozmos
- zrakoprazni prostor – fizički prostor u kojem nema zraka, vakuum
- brisani prostor – vojni prostor izložen neprijateljskoj vatri
- mrtvi prostor – vojni komad zemljišta na kojemu se cilj ne može gađati
- ničiji prostor – dio zemljine površine između dvije zaraćene strane
- itd.

Javni prostor je svaki prostor koji je besplatan i dostupan svakome tko želi sudjelovati u njemu u bilo koje vrijeme. U javne prostore spadaju i zatvoreni javni prostori namijenjeni skupnom boravku ljudi. To je prostor lišen interesne pozicije novca i nije u nečijem vlasništvu.

Javni prostor je ujedno jedan od glavnih kriterija za oblikovanje gradskih središta.

Najbolji primjer namjene javnog prostora je **trg**.

Vježba:

1. Odlazak u grad. Prema osobnom odabiru studenti će izabrati jedan od trgova te ga uspostaviti kao predložak u kojem će ponuditi priču. Promišljanje o scenografiji ovim putem kreće obrnutim smjerom i to iz prostora ka priči/događaju a ne iz već zadanog predloška. Cilj vježbe je osvijestiti prostor trga, kao stvarni prostor u moguću prostor igre. Putem vježbe osvještava se odnos: prostor-događaj.

Primjer:

2. Vizualni prikaz studentskih vježbi idejnih skica urađenih putem kolaža na trgovima grada Rijeke.

5.1.2. Nemjesta

Globalizacija, urbanizacija i tehnološki napredak promijenili su značenje mjesta od antropološkog odnosno konkretnog i simbolično izgrađenog prostora u „nemjesta“ kao prostore lišene identiteta, povijesti i relacije.

- Restorani brze hrane, veliki trgovački centri i zračne luke mjesta su koja čine dio svakodnevnice suvremenoga čovjeka.

Uniformirana arhitektura, komercijalna svrha i tranzit karakteristike su na kojima počiva sličnost spomenutih mjesta.

Vježba:

1. Prema izabranom primjeru prostora uvidjeti elemente koji mogu biti javni, opći ili intimni. Shvatiti arhitekturu tranzita, tokova prolaznika. Gdje su točke sjecišta, susreta? Gdje su mjesta okupljanja?

Primjer:

1. Radionica s plesačima na autobusnom kolodvoru u Zagrebu 2006.

link:

<https://www.larabadurina.net/project/work-in-progress/public-spaces>

5.1.3. Intimni prostori

Područje intimnog prostora definiran je fizičkom distancom (razmak od 15 do 45 cm). Na ovoj distanci tijelo, mišići i koža komuniciraju dok stvarne riječi igraju minornu ulogu, pa se ova distanca (od svog tijela u prostor) može definirati i kao prostor neverbalne komunikacije. Udaljenost je toliko bliska da se može smatrati nametljivom od strane druge osobe. Uzrokuje osjećaj nelagode, neprimjerenosti i gubitka komfora osobnog prostora.

Intimni prostor je tjelesni teritorij (najviše svoj, vlastiti) kao prostor koji nas neposredno okružuje; stvara distancu do drugog kao vrlo bitnu opnu, koja vibrira na van prema vlastitim kreiranim stanjima uzrokovanih vlastitim potrebama i mislima.

Intimni prostor, tako svojstven i zamišljen prostor nosimo neprekidno sa sobom, on je stvaran jer postoji kao membrana između nas i životnog prostora sa svim pojavnim različitostima.

Postavlja se pitanje kada se mijenja nevidljivi prostor, pod kojim utjecajima i u kojim situacijama dozvoljavamo njezinu promjenjivost.

Vježba:

1. Akcija i reakcija na ostvarenu akciju. Vježba se može izvoditi na svim javnim ili frekventnim mjestima, okupljanjima, ali i u haustorima zgrade itd.

Cilj vježbe je suprotstaviti ili podržati kreiranje odnosa: javnog i privatnog

Primjer:

1. Radionica sa plesačima na autobusnom kolodvoru u Zagrebu 2006.

link:

<https://www.larabadurina.net/project/work-in-progress/public-spaces>

5.2. Krajolik

Najdalje u prostor, mogu seći s pogledom. Pogled seže dalje od svih ljudskih osjeta.

- Najprije seže do krajnje točke ili crte, koju nazivamo horizont.
- I od horizonta pogled nam kreće prema nama.
- Na horizontu tražimo ravnotežu i od tamo započinjemo sa otkrivanjem prostora. Horizont je ishodište za otkrivanje prostora.
- Od krajnje točke ili krajnjeg dubinskog plana pogled se u djeliću sekunde vraća nazad u svoj izvor, oči; raščlanjujemo i selekcioniramo sve planove prostora kao i prostore između planova.

Prostor je u suprotnosti sa zvukom. Prostor istražujemo od krajnje točke prema sebi i ne obrnuto što je

karakteristika zvuka. Ako prostor ima više mjesta između planova, pogled će nam dulje vremena putovati, a prostor drvoreda činiti će nam se dubljim (npr. ako je drvored gušći, čini se duljim i seže dublje u prostor). Dubina je u ugledanom prostoru najbitnija dimenzija. Dimenzijom dubine možemo manipulirati.

Budući da su horizont i dubina prve dimenzije koje prepoznajemo u prostoru, one su temeljna orijentacijska točka ili crta koja nas „umješta“ u prostor kako bismo se orijentali.

Ulazimo li u prostor koji nema točku uporišta za našu vanjsku orijentaciju (npr. pustinje, stepa, oceani...) pomažemo si (o)sjećanjem unutarnje orijentacije kako bi se zadržala stabilnost. Čovjek uvijek treba uporišnu točku, štaku u prostoru, pa neka je to oblak, nebo ili sunce. Istražujemo od horizonta u smjeru očiju i/ili od cjeline prema detalju.

Gledajući u prostor, postavljamo se u prostor i znamo gdje smo.

Primjeri gledanja i doživljaji slika u krajoliku/ prirodnom ambijentu :

1. Sjedimo na morskoj obali i gledamo u horizont. Čekamo. Možda prođe i neka barčica. Puštam pejzažu na volju da se otisne u mene. Dok uživamo u pogledu, vrijeme teče.

2. Ponovo sjedimo, ali pred nevrijeme. Na horizontu grmi i sijeva na sve strane, boje neba se mijenjaju. Slika je nevjerovatno atraktivna.

Dok smo gledali u nevrijeme imali smo dojam da sjedimo duže, ali slijedili smo možda pola minute. U suprotnosti, u prethodnom gledanju kada se činilo da je prošla tek minuta, sjedili smo cijeli sat.

5.2.1. Ambijent

Vrijeme, ili koliko dugo gledamo u prostor, jedno je od osnovnih ishodišta pri oblikovanju prostora za neki događaj.

Vrijeme gledanja i viđenog moglo bi se mjeriti brojem pogleda na scenu. Znači, vrijeme gledanja određuje priča u prostoru, koju i slušamo i gledamo, unutar koje oko postaje uho a uho oko, isprepleteni i suovisni. Time se uspostavlja sustav osjeta i shvaćanja. Prethodnim primjerima uvidjeli smo kako su vizualne atrakcije obrnuto razmjerne s dužinom gledanja. Što više gledamo u atraktivnu vizualnu sliku, manje nam je zanimljiva.

Dakle, prostorne atrakcije učinkovite su u djeliću sekunde, jer atraktivan prostor uobičajeno nema vremena pripovijedati svoju priču, zato je u načelu manje uporaban i manje zanimljiv jer dovoljan je samom sebi.

Ambijentalno kazalište

Scenografija je potpuna u svojoj necjelovitosti, jer to je s namjenom napravljen i oblikovan prostor kako bi se u njemu nešto dogodilo.

Ambijentalno kazalište koristi prostor koji je zajednički glumcima i gledateljima, izvodi se na novim lokacijama, neprestano se poigravajući s razdaljinom ili distancom, čime se bitno mijenja doživljaj predstave. Varijabilna razdaljina unutar izabrane ambijentalne lokacije uvijek iznova otvara nove mogućnosti koje trebamo nanovo otkrivati i istraživati. Što je to šta nam nudi prostor, izvođač, priča i gledatelj? Ambijentalno kazalište je i termin kojim se imenuje praksa koja nastoji uspostaviti nove scenske odnose, misliti publiku u svijetu distance ili približavanja, ublažiti podjelu na pozornicu i dvoranu prema konvencionalnom kazalištu te umnožiti gledišta potencijalnih mjesta napetosti na sceni i u predstavi.

Primjeri ambijentalnih lokacija u Rijeci:

<https://www.apuri.hr/images/izvjesce%20site%20specific-reduced.pdf>

Sveučilišni projekt, br. potpore 13.01.1.3.02 //INTERAKCIJA PROSTORA I IZVEDBENIH UMJETNOSTI NA SPECIFIČNIM LOKACIJAMA / izdvojiti: Valići i Delta

5.3. Grad /urbani prostori

Primjer:

1. Odlazimo u galeriju, izložbeni prostor i gledamo slike. Slike gledamo toliko dugo dok nas ne ispune.
2. I sutradan ponovo dolazimo u galeriju i ponovo gledamo sliku dok nas ne ispuni. Ovog puta možda vidimo nešto drugo, primijetimo nešto novo, ali uvijek je gledamo onoliko koliko želimo.

Vrijeme koje provodimo u galeriji je proizvoljno. Boravak u nekoj arhitekturi je neomeđeno svojim trajanjem. U kazalištu je drugačije. Možemo gledati scenu koliko događaj traje. Ne gledamo ni više niti manje, nego točno onoliko koliko traje.

Dok je slika potpuno-cjelovito umjetničko djelo, potpuno kao gotovo djelo, scenografija je tempirano vrijeme u prostoru. Sadrži i priču i prostor.

Kada radimo prostor za predstavu, oblikujući prostor znamo predložak/priču, njezine protagoniste, njihove sudbine, želje i strahove. U oblikovanju prostora igre scenografije baratamo s puno više podataka o tome što bi taj prostor trebao isprovocirati kod gledatelja nego što je to primjer kod arhitekata kada rade na projektima gdje znaju opće podatke o namjeni građevine. I dok arhitekt oblikuje prostor stana, promišlja o rasporedu elemenata koji će djelovati smirujuće i opuštajuće na budućeg vlasnika stana, scenograf zna tko je vlasnik stana, vodi ga događaj ili predložak/priča u oblikovanju prostora u koji će smjestiti protagoniste, jer prostor stana bit će drugačije oblikovan, ovisno o tome da li se protagonisti svađaju ili se vole.

Vizualni načini u oblikovanju prostora za priču/događaj trebaju izražavati ritam napetosti i smirenosti, kontraste, relacije i suprotstavljanja, jer scenografija je nacrtno oblikovanje prostora za igru/događaj svjestan svoje necjelovitosti i nepotpunosti, kako bi se oblikovao prostor iščekivanja, prostor priče ili događaja.

Konvencionalno kazalište

Kada gledamo i uživamo se u gledano, zaboravljamo da smo tu. Nestajemo zato da priča u koju gledamo postane naša priča.

Kada je gledatelj izvan prostora događaja, kada ga gleda iz određene razdaljine i bez fizičkog doticaja, ali je prisutan sa svim svojim osjetima, osjećajima i razumom, onda govorimo o kazališnoj konvenciji.

U konvenciji je razdaljina između gledatelja i događaja konstantna, uvijek ista. Razdaljinu od pozornice do gledališta nazivamo rampa. Rampa, rub pozornice izbočen iznad orkestra prema gledalištu, nekad je služio za smještaj rasvjetnih tijela za osvjetljenje pozornice. U prenesenom smislu označuje i tvrdno neobijelženu, izmjenljivu ili propusnu granicu između prizorišta i gledališta. Upravo ta nepromjenjiva razdaljina poništava se gledanjem. Zaboravimo na razdaljinu, nema je više, nalazimo se slobodni i gledamo neki novi svijet. Kada nastupi kraj predstave, nalazimo se još uvijek na istoj kazališnoj stolici. Nismo nigdje bili, ali kao da smo se odnekud vratili.

Budući da je gledatelj smješten nasuprot pozornici i da se više-manje nalazi u tijesnoj simbiozi s događajem, nametnula se ideja njegove psihičke distance spram predstave.

Za idealno gledanje idealna je kazališna dvorana gdje je volumen auditorija i volumen pozornice u ravnoteži npr. 1:1, a njezina međusobna točka doticaja unutar nevidljivog zida portala dovoljno je velika i otvorena za prijenos energije, za jednakovrijedan odnos gledanja i gledanog.

Distanca je ravnoteža:

- u odnosu gledatelja i gledanog
- prostora pozornice i gledališta

Distanca je prije svega odnos između pozornice i gledališta, perspektiva publike i stupanj njezinog fizičkog sudjelovanja, ili barem uključenosti u predstavu.

Tako imamo:

- nultu distancu ili potpuno poistovjećivanje s uprizorenom pričom/događajem,
- maksimalnu distancu, koja odgovara potpunoj nezainteresiranosti za radnju, kad gledatelj odluta i usmjeri pažnju na nešto drugo.

Dakle, distanca je aproksimativan, subjektivan, teško mjerljiv, sve u svemu metaforičan pojam. U traženju ravnoteže u odnosu gledanja i gledanog scenografija se mjeri u odnosu na površinu za igranje - scenu; u *konvenciji* se čita putem dubine/širine i visine scenskog otvora, dok se u *ambijentu* (nekazališni prostor nekog interijera ili eksterijera) ravnoteža u scenografiji definira volumenom gledanja u volumen mjesta prostora igre-scene.

U oba slučaja, ako bitno smanjimo volumen mjesta prostora igre/scene, zbog kraćeg provedenog vremena prema volumenu gledanja prostor scene bi se ponovno morao proširiti/otvoriti kako bi se uspostavio uobičajen, uravnotežen (arhitekturni) odnos 1:1. Pitanje je koliko će vremena smanjeni volumen prostora prizora izdržati u ravnoteži u odnosu s vremenom gledanja u njega, jer zbog kraćeg gledanja smanjeni volumen scene dodatno će vizualno smanjiti i zatvoriti scenu.

Redatelji koji nisu pristalice kazališne konvencije i distance (1:1) nastojat će povećati udio sudjelovanja publike, upravljajući s pozornice njezinim emocijama, pokušavajući srušiti zid između pozornice i gledališta te uključiti glumce i građane u isti događaj, u istu političku akciju, ili ujediniti ih u istu zajednicu, kao u hepeningu.

5.3.1. Specifični prostori i lokacije

Okvir kazališne predstave nije samo tip pozornice ili scene na kojem se kazališno djelo izvodi nego je to i način na koji su prikazane fikcije smještene u situaciju. Taj okvir treba shvatiti u materijalnom smislu (smještanje predstave u kutiju), ali i apstraktnom (stavljanje radnje u situaciju i njezino isticanje).

Osnovna razlika između predstava *Ambijentalnog kazališta* i *Kazališta na specifičnim lokacijama* očituje se kroz različitu primjenu *kazališnog prostora*.

Najčešće se brkaju ta dva termina za izvođenje bilo kojeg od navedenih kazališta ako je predstava smještena u prostore koji nisu kazališni.

Ako se radi o predlošku koji se ni u jednom momentu ne vezuje na priču koja je povezana s lokacijom na kojoj se izvodi predstava, onda govorimo o ambijentalnom kazalištu; dok kazalište na specifičnim lokacijama uzima priču prostora, lokacije ili mjesta kao ishodište za predložak i daljnji rad na lokaciji. Kada govorimo o predstavama na specifičnim lokacijama, mislimo prije svega na urbane krajolike grada, arhitekturne komplekse i uopće prostore povezane s prošlošću. Ciljani utjecaji okoline podrazumijevaju režijska i scenografska rješenja iskorištavanja prostora, kao i njegove postojeće aktualne ili povijesne činjenice koje djeluju na dramaturgiju. Slučajni su pak oni koji nisu predviđeni režijom i dramaturgijom, ali upotpunjuju

umjetničko djelo svojom prisutnošću čineći ga na taj način unikatnim.

U oblikovanju takvih scenskih prostora/kod biranja prostora i njegovih logičnosti scenograf istražuje karakteristike, mogućnosti i specifičnosti koje odabrani prostor lokacije sam nudi. Simultano i u interakciji s ostalim članovima autorskog tima istražuju se odnosi između izvođača, arhitekture, događaja i mjesta u prostoru; definiraju se prostorne dramaturgije i dramaturgije predloška. Oblikuju se nova vizualna i funkcionalna rješenja za odabrane lokacije svojstvene samo za te prostore. Svaka prenamjena vizualnih rješenja za buduća gostovanja traže prilagodbu; traže sličnu lokaciju koja će vizualno i prostorno odgovarati situacijama prema prvoj izvedenoj predstavi.

Svaki arhitekturni prostor ili dio tog prostora nosi svoje zakonitosti koje koristimo za postizanje vizualne dinamike u oblikovanju scenografije.

Primjeri ambijentalnih lokacija u Rijeci:

<https://www.apuri.hr/images/izvjesce%20site%20specific-reduced.pdf>

Sveučilišni projekt, br. potpore 13.01.1.3.02 //INTERAKCIJA PROSTORA I IZVEDBENIH UMJETNOSTI NA SPECIFIČNIM LOKACIJAMA / izdvojiti: Opera, Školjić, Haludovo

Ugao i kut

Kada se dvije stvari, dva smjera ili dvije misli materijalno dodiruju, uvijek se nešto dogodi u njihovoj točki dodira. Tu **točku dodira zovemo dramatičnim čvorom.**

Arhitekti oduvijek posvećuju pažnju točkama sjecišta. Oni ih naglašavaju ili ih pak omekšavaju pomoću mekih linija koje se završavaju u kružnici, koja neutralizira njihovo presijecanje.

Kod svakog kuta ili ugla osjeća se napetost, iščekivanje, zgušnjavanje energije koja će se rasplesti i razriješiti.

Nije isto kada se izvođača postavi pred ravan zid, ili u kut ili na ugao. Smještaji u prostor razlikuju se po sadržaju o kojem nam govore, što znači da nam i svaki element različito postavljen u prostor nešto govori. Svakim novim postavom elementa u prostor priča postaje drugačijom. Smještajem stvari/elemenata označujemo prostor, gdje svaki element objašnjava drugi element, drugu figuru, izvođača.

Razlika između uglatog i okruglog prostora nije samo u temeljno različitim formama prostora, već i u stajalištu-pogledu na scenu.

Primjeri:

Na primjer, ako hodamo uz rub okruglog prostora, više vremena u istom smjeru, dobit ćemo osjećaj kao da nam se vrti prostor oko osi, ali, u suprotnom pravcu. To naravno, nije moguće doseći i u uglatom prostoru. U uglatom prostoru zanimljiviji su kutevi i uglovi koji svojom energijom na neki poseban način izguravaju figuru i time je označavaju. U uglatom prostoru figura je izrazitije opredijeljena.

Rub

Na rubu, na ulazu, na izlazu, na rubu terase, na rubu šume, na rubu površine, na kraju linije. Rub je kao granični prostor uvijek napet, izazivački, koji ne dopušta pomirenje. Agresivan je i pun energije. Rub je opasan i neukrotiv.

Uvijek nešto nagovješćuje. Događaji u takvim prostorima su redovito dramatični.

Zid

Primjer:

U zidu je rupa. Možda vrata, možda prozor. Svejedno je kakvog je oblika rupa u zidu.

Osjeća se nevjerojatan propuh energija koji se stvorio: uza zid, u proboju kroz zid, ili uz brid zida. Zid je i u realnosti i na sceni neka vrst granice: između van i unutra, između sobe i sobe, između bilo kakvih različitih sadržaja, između dva sistema, između urbanog i ruralnog. Ako se ta granica prekine, kroz nju se pretoči energija. Što je manji otvor, time je brži i veći protok između dviju strana. Otvor u zidu ima i dodatni, jednako dinamičan značaj: šta je iza zida? Je li to sve što vidimo iza zida? Šta znači kada izvođač stoji uza zid, nalazi se li se unutra ili izvan?

Primjer:

Rijeka teče brzo u uskim kanjonima, a kada se korito rijeke proširi, tada se ona ulijeva u nove oblike, smiruje i uljenjuje.

Prostor igre, scenografski prostor, funkcionira kao pokretačka energija koja ne dopušta priči/izvedbi da zastane na tren.

Prostor između

Prostor između nije definiran prostor jer nije ni van ni unutra. Nalazi se između, može biti unutra ili vani na istom mjestu, a moguće je i da postoji simultano na oba mjesta.

Prostor između je prostor konflikta, tragičan, političan, otvara dilemu i dvojbu.

Vani – unutra

Ako vidim van, znam da sam unutra.

Kada se govori o scenografiji i njezinom oblikovanju, uvijek se i prvenstveno promišlja o prostoru interijera, ali takvo podrazumijevanje može biti velika prepreka u promišljanju scenografije.

Uobičajeno je da su prizori umješteni u neke objekte. Zato je zanimljivo definirati npr. interijer s eksterijerom.

Svi predmeti koji opisuju interijer, na primjer krevet, stol, stolica, ormar..., i koji su postavljeni u prostor interijera kako bi se opisao prostor nekog od interijera, nisu dovoljni već suvišni. Ne ispunjavaju odnos napetosti u odnosu na prostor na pozornici gledan izvana. Svaki predmet svojim karakteristikama bolje opisuje svoje funkcije ili namjenu nego stavljanjem u kontekst interijera scenografije.

Primjer:

Bitniji je pogled kroz prozor prema van nego sam oblik prozora. Pogled kroz: može biti u cijelosti pokazan, samo naglašen, prisutan u pogledu izvođača, označen izjavom izvođača, ili pak svjesno ignoriran.

Primjeri:

1. Proces biranja lokacije podsjeća na brzo listanje rječnika. Neupućenog promatrača to podsjeća na nasumično prebiranje po cjelokupnom prostornom iskustvu. U suštini, to je sinestezijski postupak oživljavanja vlastitih sjećanja kako bi se na njihovim mjestima (ili njima sličnima) stvorile nove, relativne zbilje. Smještanje radnje u njih čini ih tuđima. Neovisno o nama ne znaju postojati kao lokacije. Možda opstaju kao mjesta.

(Platforma za eksperiment 1.1., siječanj, 2017. katalog galerije VN)

2. Prikaz rada na radionicama:

- PLATFORMA ZA EKSPERIMENT 1.2. galerija VN u Zagrebu, 2018. / specifične lokacije
- PLATFORMA ZA EKSPERIMENT 2.1. galerija KORTIL u Rijeci, 2018. / ambijent

5.4. Slika – kadar - prostor

Radi shvaćanja razlika u onome što scenografija predstavlja u kazalištu, a što u mediju filma, te radi boljeg razumijevanja primjene projekcija u scenografiji, prema predloženom primjeru postaviti će se terminološka analogija dvaju srodnih područja u kojima se pristup scenografiji i njezinoj namjeni razlikuju.

Primjer:

U prostoriji se odigrava jedna radnja, a kroz prozor ili vrata imamo uvid u drugu radnju koja se događa izvan prostorije.

Vježbe:

1. Opišite ideju scenografije za kazalište.
2. Primijenite tu istu ideju scenografije za film.
3. Spojite ta dva različita pristupa u jednu novu ideju za scenografiju; na način da je filmska projekcija uključena u ideju scenografije za kazalište.

Ako kadar opisujemo po definicijama filmske umjetnosti, tada ga ocjenjujemo kao vremenski neprekinut niz slika između dva montažna reza, ali koji se radnjom ne nastavlja nužno na sljedeći kadar.

Kadar je materijalna definicija određena vremenom trajanja. Kamera prolazi kroz prostore, što znači da kadar može biti prostorno beskonačan, no vrijeme je njegova granica.

Kada bismo tu definiciju, ako je s analogijom prostora i vremena prebacujemo u kazališni prostor, pokazali u prostoru žive igre, dobili bismo opis po kojem je kazališni kadar omeđen neprekinutim/neinterveniranim prostorom slike-scene između dvije promjene prostora-scene, koji se radnjom ne nastavlja nužno na sljedeću scenu.

Ako primijenimo termin kadra u kazalištu, onda je prostor scene taj koji postavlja početnu i krajnju granicu kadra. Svaka promjena scenografije/prostora scene upućuje na promjenu kadra.

Scena u filmu označava filmsko zbivanje u jednom prostoru i vremenu koje se može poklapati s kadrom, ali se može sastojati i od više kadrova. Sam naziv potječe od filmskog pretka – kazališta. Scena u filmu, a i u kazalištu, može biti sačinjena od nekoliko kadrova, ili od samo jednog, bez obzira na to kakva se radnja odigrava u tim kadrovima.

Treba shvatiti da je scena dramaturška konstrukcija sačinjena od kadrova, stoga su granice scene granice određenog dosega radnje, a granice filmskih ili kazališnih kadrova su granice vremena i prostora.

Možemo zaključiti da je film određen vremenom dok je kazalište određeno prostorom. Iz toga proizlazi da je svaka projekcija (filmska, video) ukomponirana u scenografiju određena prostorom.

Kada ne uključujemo definicije režijskih koncepata, generalno možemo reći da film pripada stvarnosti, a kazalište iluziji.

Primjeri:

1. Scenografije za TV studio Kanal Ri

Vježbe:

1. Skice za emisije različitih sadržaja, za snimanje u TV studiju
2. Izbor materijala za izradu TV scenografije

6. MIZANSCEN

Scenografski prostor je likovna kompozicija sa zakonitostima koje svaka kompozicija poznaje: središte, smjer, ravnoteža, težište, međusobni odnosi, itd...

Svaki prostor drugačije definira izvođača u odnosu na njegovu situaciju u prostoru. Ako dok opažamo neki prostor osjetimo da se on ponaša kao posuda statične energije, figura će biti ta koja će tu energiju isprovocirati u dinamično gibanje, i koja će opet imati povratni utjecaj na nju samu. **Izvođač je glavna točka interesa kod gledatelja.** Izvođač se gibanjem, izgovaranjem replike drugom izvođaču, gestom ili pogledom seli po prostoru i stvara nove međusobne odnose: odnose napetosti i sklada između prostora i figure.

Događaj je u prostoru dinamičan i definiran kao **gibljiva točka.**

Gibljiva točka za sobom ostavlja trag.

Točka interesa nalazi se pored linije traga, koja se s vremenom promatranja (ili praćenja događaja u prostoru) produžuje, tj. ima sve dulji trag prema priči i sjećanju. Odnos koji se uspostavio između točke interesa i gibljive točke u prostoru temelj su vizualnog djela uprizorenja. Točka interesa i gibljiva točka moraju oblikovati prostor i njime manipulirati, dok će prostor manipulirati izvođačem i događajem. Kad je riječ o međusobnim odnosima i napetostima, postoje četiri osnovne komponente koje definiraju vizualni dio uprizorenja.

- a – događaj / ab - događaj ostvaren preko prostora
- b – prostor / ba - prostor ostvaren preko događaja

Što je točka interesa bliža težištu kompozicije u scenskom prostoru, ona ima manju moć i manje je konfliktna. Ako se neka temeljna izjava/replika izgovori na mjestu težišta, u prostoru, to jest, kada se točka interesa i težište kompozicije preklapaju u jednoj točki, tada dolazi do smirivanja napetosti ili do zastoja, čime izjava ili replika neće više imati tu težinu.

Vježba:

1. U suradnji s HKD-om na Sušaku, na pozornici studenti podijeljeni u skupine počinju crtati u tlocrt kompozicije kretanja (do) šest ljudi.
2. Svatko za sebe u skupini radi više skica kretanja; nakon komentiranja sličnosti, svatko u skupini predlaže po dvije scene kretanja.
3. Dok jedna skupina od šest studenata ostaje na pozornici kao izvođači, ostale skupine postavljaju mizanscenu u prostor.
4. Nakon odabranih skica i postavljenih scena kretanja na pozornici, vrši se redoslijed prema zajednički dogovorenoj dinamici od 6-8 slika; u skupini svi ucrtavaju kretanja na pozornici, i to svatko za sebe po scenama. Bitno je da svatko u skupini zna koja scena ide poslije koje.

Vježba traje do 10 sati na pozornici, što se odrađuje u više navrata, dok sve skupine studenata odrade svoje petominutne izvedbe. Cilj radionice je osjetiti prostornost kroz tijelo. Ovdje se odvija učenje kroz timski rad i podjelu uloga.

Primjer:

- Dosadašnje izvedbe vježbe mizanscena na pozornici HKD-a na Sušaku.

7. SVJETLO

Svjetlo kao medij zauzima značajno mjesto u umjetnosti, od oblikovanja instalacija, svjetlosnih instalacija, ambijentalnih instalacija, itd., pa sve do galerijskog postava svjetla za izlaganje umjetničkih radova. Projekcije u prostoru također pripadaju istoj domeni oblikovanja (dizajn svjetla i projekcija).

Razlikujemo tri osnovna pristupa u kreiranju svjetla za izvedbu:

- statično/ ambijentalno, arhitekturno
- aktivno / izvedbeno, uvijek isti dramaturški predložak
- show / zabavna industrija, različiti i proizvoljni dramaturški predlošci

U kazalištu se najčešće primjenjuje kombinacija prvih dvaju pristupa, čiji su naglasci određeni konačnom režiserovom odlukom.

Svjetlo u kazalištu rade oblikovatelji svjetla u uskoj suradnji s ostatkom autorskog tima. Suradnja scenografa s oblikovateljem svjetla ključna je zbog nadopunjavanja u stvaranju realiteta prostora scene, prostora igre. Scenografski elementi dobivaju realitet svjetlom i sjenom, bez obzira radi li se o interijeru ili eksterijeru, ili pak o apstraktnom prostoru igre. Svjetlo kao medij služi kao i samostalno izražajno sredstvo u scenografiji, tako da je u radu na scenografiji nužno osnovno tehničko znanje.

Oblikovanje svjetla prati radnju predloška i dramaturgiju, a mogu se primjenjivati (ali isto tako i izbjegavati) određene metafore, tako da se bojama i temperaturom svjetla insinuiraju određeno doba dana ili godine, svjetlo u interijeru i sl.

Prostor igre u pravilu zauzima površinu veću od one koju možemo kvalitetno osvijetliti jednim reflektorom. Zbog toga je potrebno ovaj prostor razdijeliti na niz manjih zona. **Zone** možemo definirati kao manji dio prostora izvođenja, velik toliko da ga se može osvijetliti jednim reflektorom. Broj odnosno raspored zona ovisi o odabranoj metodi osvjetljenja, što uključuje izračun broja potrebnih rasvjetnih tijela i njihov razmještaj. Značajna mjesta kojima se ističe važnost na koje se usmjerava pozornost gledatelja zovu se **punktovi**. Za punktove je karakteristično da su prostorno manji od zone, a veliki su toliko da dopuštaju osvjetljavanje samo jednog izvođača ili objekta, čime ih potpuno izoliramo od ostatka scene.

Rasvjetna tijela u svojoj namjeni dijele se na kazališna i filmska rasvjetna tijela te rasvjetna tijela za događaje („evente“), koja se razlikuju prema specifičnim karakteristikama. Stoga se i samo oblikovanje svjetla razlikuje u načinima i pozicijama rasvjetljavanja.

Za svaku od navedenih načina rasvjete, pozicije rasvjetnih tijela potrebno je promišljeno određivati. U kazalištu su pozicije rasvjetnih tijela za osvjetljenje izvođača podijeljene na prednje, bočne, stražnje ili kontra pozicije. Sam termin „prednje svjetlo“ govori da je riječ o rasvjetnom tijelu koje se nalazi ispred osobe ili objekta koji se osvjetljava u odnosu na poziciju gledatelja. Analogno tome definiramo i bočno i stražnje svjetlo.

Vježbe:

1. Prema tehničkom nacrtu HKD-a s ucrtanim (fiksni) rasvjetnim tijelima, studenti odlučuju koja će rasvjetna tijela koristiti.
2. Izborom rasvjetnih tijela i prema već prethodno učinjenoj vježbi mizanscena studenti povezuju tlocrt kretanja s tlocrtom rasvjetnih zona i eventualnih punktova.
3. Definiranje rasvjetnih tijela, upisivanje količine jakosti rasvjetnih tijela i upoznavanje sa rasvjetnim pultom. Ne radi se s filterima (bez boja).
4. Pisanje znakova, i svih promjena unutar znakova.

5. Studenti sami vode izvedbu (5 min), uz nadzor odgovornih.

Vježba se izvodi u suradnji s tehničkom ekipom HKD-a na Sušaku. Potrebno je sveukupno 6 do 8 sati na pozornici, od kojih se 4 sata odnose na predavanja o karakteristikama kazališnih rasvjetnih tijela.

Primjer:

1. Svjetlo-medij u skulpturi, P. P., Nastupno predavanje, listopad 2008.
2. Oblikovanje svjetla, vježbe/seminar s pozornice HKD-a na Sušaku, tehnički prikaz korištenja rasvjetnih tijela i popis znakova.

8. POPIS PRIMJERA IZ ARHIVE RADOVA

8.1. Autorski radovi

- katalog TRAFIK, CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka 140312053, ISBN 978-953-7684-07-05
TRAFIK, Scenografije: subjekti i fantazmi, 2018.
- katalozi Platforme za eksperiment, 2017. i 2018.
PLATFORMA ZA EKSPERIMENT 2.1. galerija KORTIL u Rijeci, 2018.
PLATFORMA ZA EKSPERIMENT 1.1. i 1.2. galerija VN u Zagrebu, 2017. i 2018
- Film/ 22min
...prostor i o njemu (2017.), film, Lara Badurina, Hrvatska: APURI
- Sveučilišni projekt, br. potpore 13.01.1.3.02
INTERAKCIJA PROSTORA I IZVEDBENIH UMJETNOSTI NA SPECIFIČNIM LOKACIJAMA, videodokumentacija istraživanja na terenu, Rijeka 2013.-2018.
- video dokumentacija radionice u javnom prostoru/autobusni kolodvor, Zagreb, 2006.
<https://www.larabadurina.net/project/work-in-progress/public-spaces>
- nastupno predavanje, izbor u zvanje docent, ALU Zagreb, 2008.
Svjetlo kao medij u skulpturi, PP prezentacija, 2008.

8.2. Mentorski radovi

8.2.1. Radionice i terenska nastava

videodokumentacija

- rasvjeta
<https://www.larabadurina.net/blog/workshop-light-residence>
- vježbe mizanscena i svjetla na pozornici HKD na Sušaku:
- akad. 2016./2017.godina DVD
- akad 2015./2016. godina DVD
- akad 2014./2015. godina DVD
- televizijske scenografije na Kanalu Ri / emisije Muzejski trg:

objedinjene emisije sezone 2016.

<https://www.youtube.com/watch?v=c5dj6kGBXDE&feature=share>
<https://www.google.com/search?q=muzijski+trg+2016+kanal+ri&safe=active&client=firefox-b&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwiD-oz99NvdAhUxllsKHYYoRDgwQsAR6BAGFEAE-&biw=1366&bih=654#imgsrc=nAOKPfayNeTUaM>

objedinjene emisije sezone 2018.

http://www.kanal-ri.hr/hr/muzijski_trg/4623/19
http://www.kanal-ri.hr/hr/muzijski_trg/8503/19
<https://www.youtube.com/watch?v=ofosfl7ebAA>

8.2.2. Javne produkcije diplomskih radova

- videodokumentacija

Paola Lugarić, Intimno/javno, 2018. dipl. PU

Carry Lee Hant, Where is Alice, 2017. dipl. MAP studij

<http://www.novolist.hr/Scena/Film/Where-is-Alice-Zacudan-spoj-europske-i-japanske-kulture>

Bez subjekta, HKD, 2015. dipl. MAP studij

- Aleksandra Ana Buković: Eva
- Antonio Kiselić Ledinsky: Branka
- Liberta Mišan: Foliot
- Renata Fugošić: Carmen

<https://www.mojarijeka.hr/kultura/autorski-projekti-studenata-akademije-primijenjenih-umjetnosti/>

Marko Burić, scenografija za Djevojčak u vještichjem vrtlogu, HKD, 2012. dipl. LP

<https://www.malik.hr/hr/predstave/djevojcak-u-vjesticjem-vrtlogu>

Izbor scenografskih studentskih radova za produkcije ostvarene:

- u suradnji sa kazalištem KAMOV HNK I.pl. Zajc

<https://www.youtube.com/watch?v=2YxX8TjaxDg>

- u suradnji sa kazališnim radionicama MALIK

<https://www.malik.hr/>

9. ZAKLJUČAK

Sve navedene teme unutar spomenutih cjelina otvaraju pitanja, mjesta i načine povezivanja vizualne umjetnosti te njezine primjene unutar izvedbenih umjetnosti.

Na podlozi stečenog znanja (povijesnog pregleda razvoja oblika scenografskih prostora) i vještina u tehničkoj primjeni likovnog izražavanja (kroz obvezne predmete slikarstva, kiparstva i grafike) u preddiplomskim izbornim kolegijima iz scenografije, ovaj nastavni materijal, namijenjen diplomskoj razini primijenjenog područja umjetnosti, nudi studentima nadogradnju u promišljanju idejnih rješenja (primjena likovnog u shvaćanju vizualnog područja), kao i podršku za njihovo samostalno djelovanje kao autora i scenografa.

U objašnjavanju načina koji proizlazi iz pogleda likovno-vizualnog učenja približili smo aktivnosti autorskih timova koji se sastoje iz različitih struka: režija, koreografija, dramaturgija, scenski govor i igra, oblikovanje svjetla i projekcija, oblikovanje zvuka.

Teme cjelina ovog nastavnog teksta, koji je sastavni dio nastavnog materijala, uz navedene vježbe i primjere iz prakse naznačuju različite struke i područja njihovih djelatnosti unutar izvedbenih umjetnosti. To su samostalna područja kojima se dodatnim proučavanjem, istraživanjem i učenjem doprinosi razvoju širokog područja izvedbenih umjetnosti.

Ono što povezuje različite struke autorskih timova koji svi zajedno doprinose oblikovanju produkcije jest prostor, odnosno scenski prostor. Čitanje, primjena i namjena scenskog prostora, ostvarena putem različitih oblika izvedbenog djela, ima za cilj pokazati emocije, prenijeti osjećaj, iskazati izjavu, u želji da se s gledateljima podijeli autorska realizacija misli, mišljenja i stavova.

* * *

Tekstovi koje sam koristila u dosadašnjim predavanjima, kao i oni koji su velikim dijelom uključeni u ovaj nastavni materijal, nastali su na podlozi ideja koje je u meni probudila knjiga Prostori igre, moje mentorice Mete Hočevar. Podršku za rad na scenografskom području, koju sam dobila tijekom školovanja sa zahvalnošću i entuzijazmom želim predati dalje studentima i ohrabriti ih za vizualna čitanja scenskog prostora.

10. LITERATURA

Obavezna i nastavna literatura izbornog kolegija Scenografija korištena je i u izradi ovog nastavnog materijala.

- Aristotel, O pjesničkom umijeću, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- Hans-Thies Lehman, Postdramsko kazalište, Zagreb, CDU-2004.
- Patrice Pavis, Pojmovnik teatra, Zagreb, Antibarbarus, Zagreb, 2004.
- Meta Hočevar, Prostori igre, Jugoslavensko dramsko pozorište, Beograd, 2003.
- Georges Perec, Species of Spaces and Other Pieces, Penguin Classics, Paperback edition, 1998.
https://monoskop.org/images/b/b0/Perec_Georges_Species_of_Spaces_and_Other_Pieces.pdf
- Peter Brook, Prazni prostor, nakladni zavod Marko Marulić, Split, 1972.
https://cdn.preterhuman.net/texts/religion.occult.new_age/occult.conspiracy.and.related/Brook,%20Peter%20-%20The%20Empty%20Space.pdf
- Gaston Bachelard, Poetika prostora, Ceres, Zagreb, 2000.
- Henri Lefebvre, The Production of Space, Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1991.
https://monoskop.org/images/7/75/Lefebvre_Henri_The_Production_of_Space.pdf
- Alison Oddey and Christine White, The Potentials of Spaces: The Theory and Practice of Scenography & Performance, Intellect, Bristol UK & Portland, OR, USA, 2006.
- Erika Fischer-Lichte, Povijest drame II., od romantizma do danas, naklada Disput, Zagreb, 2011.
- B. Senekar, Redateljsko kazalište, 2. izdanje, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1984.
- Antonin Artaud, Kazalište i njegov dvojniki, Hrvatski centar ITI-UNESCO, Zagreb, 2000.
- A. Ubersfeld, Čitanje pozorišta, Vuk Karadžić, Beograd, 1982.
- Oscar G. Brockett, Margaret Mitchell, and Linda Hardberger, Making the Scene: A History of Stage Design in Europe and the United States, San Antonio: Tobin Theatre Arts Fund, University of Texas Press, USA, 2010.
- Arnold Aronson, Looking Into the Abyss: Essays on Scenography, University of Michigan USA, 2005.
- Jane Collins - Andrew Nisbet, Theatre and Performance Design: A Reader in Scenography, Taylor & Francis Ltd ROUTLEDGE, London/GB, 2010.
- Christopher Baugh, Theatre Performance and Technology: The Development of Scenography in the Twentieth Century, the Development of Scenography in the 20th Century, Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan, USA, 2005.
- Aleksandar Mondekar, Uvod u kazališnu rasvjetu, samoizdat, Zagreb, 2000.
- Babak Ebrahimian, Sculpting Space in the Theater: Conversations with the top set, light and costume designers, Roto Vision SA, Switzerland, 2006.
http://www.iar.unicamp.br/lab/luz/ld/Arquitetura%20teatral/Artigos/theatre_design.pdf
- Marshall McLuhan, Razumijevanje medija, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.
http://robynbacken.com/text/nw_research.pdf
- Rich Rose, Drawing Scenery for Theater, Film and Television, Betterway Books 1994.

Dopunska literatura:

- Recentni časopisi, domaći i inozemni.
- Katalozi vizualnih umjetnika i autora prema dogovoru s mentorom.